

„Nem ünnepelni jöttünk, hanem a kegyelet adóját leróni...”

Hereditas Civitatis Albae Regiae 1.

Sorozatszerkesztő:

BELÉNYESY Károly

„NEM ÜNNEPELNI JÖTTÜNK,
HANEM A KEGYELET ADÓJÁT LERÓNI...”

Szerkesztette:

NAGY-L. István, VIZI László Tamás

CIVITAS REGIA 2038 Nonprofit Kft.

Székesfehérvár, 2026

A kötet szerzői:

BUZÁS Gergely	KENYERES István	PÁLFFY Géza
C. TÓTH Norbert	NAGY-L. István	TÓTH Dominik
FEDELES Tamás	NÉGYESI Lajos	VARGA Szabolcs
KANÁSZ Viktor	NÉMETH Balázs	VIZI László Tamás

A kötet megjelenését támogatta:

Székesfehérvár
Megyei Jogú Város Önkormányzata

© Szerzők, 2026
© CIVITAS REGIA 2038 Nonprofit Kft., 2026
Székesfehérvár

A borítón:

A mohácsi csata emlékére Habsburg Mária özvegy királyné által
Körmöcbányán veretett arany emlékérem. (Christoph Fuessler, 1531 körül)
Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ,
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár, Budapest. N.II.1743.
© MNMKK

ISBN 978-615-02-7546-8 ISSN 3141-7930

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorozáshoz, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Tartalom

Előszó	7
--------------	---

AZ UDVAR KÖRÜL

C. TÓTH Norbert: Az 1520-as évek alkincstartói	13
KENYERES István: Katonai kiadások 1525–1526-ban a kincstartói számadások tükrében	31
KANÁSZ Viktor: Burgio nuncius első utódja: Vincenzo Pimpinella és a pápai diplomácia a Magyar Királyságban a mohácsi csata után	65

HADI UTAKON

C. TÓTH Norbert: II. Lajos király utolsó útja	93
NÉGYESI Lajos: Versenyfutás a táborokért	117
NAGY-L. István: A magyar hadsereg a mohácsi csatában	131
NÉMETH Balázs – TÓTH Dominik: Az oszmán tüzéség helye, szerepe és képességei a mohácsi csatában	149

A KORONÁZÓ VÁROS

BUZÁS Gergely: Székesfehérvár építészete Mohács előtt	181
VARGA Szabolcs: Székesfehérvár 1526 őszén	209
PÁLFFY GÉZA: Az utolsó királykoronázás Székesfehérvárott (1527): Habsburg I. Ferdinánd ceremóniájának régi és új elemeiről	225

MOHÁCS ÖRÖKSÉGE

VIZI László Tamás: „Legyen közöttünk áldott emlékezetük!” Megemlékezések a mohácsi csata négyszáz éves évfordulóján 1926-ban	247
VIZI László Tamás: A mohácsi csata 400. évfordulója, ahogyan azt a Török Köztársaság budapesti követe látta és megélte	271
SÁGI György: Tomori Pál érsek emlékezete a kalocsai főegyházmegyében (A 20. század elejétől napjainkig)	295

Az 1520-as évek alkincstartói

The deputy treasurers of the 1520s

C. TÓTH Norbert

főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár, Kutatócsoport vezető,
HUN-REN-MNL-Szegedi Tudományegyetem Magyar Medievisztikai Kutatócsoport
ctoath.norbert@gmail.com

Absztrakt

A Magyar Királyság kincstartói hivatala élére a király nevezte ki a kincstartót, aki egyéb elfoglaltságai okán a helyettesítésére alkincstartót állíthatott. Névсорukat meglehetősen foghíjasan ismerjük, mivel egyrészt nem minden kincstartó nevezett ki helyettest, másrészt nem sok olyan forrásunk maradt fent, amelyben találkozhatnánk nevükkel. A tanulmányban vizsgált 1520-as évek az alkincstartók kiléte szempontjából is fontosak. A történészek egy része ugyanis régóta azt feltételezi, hogy egy Szerencsés Imre nevű személy is betöltötte e tisztséget, habár abban nincsen egyetértés, hogy mikor és melyik kincstartót helyettesítette. A kutatók által felhasznált források mellett újabbakat is bevonva a vizsgálatba, a régieket pedig megrostálva határoztam meg, illetve zártam ki azon időszakokat, amikor lehetett, vagy nem lehetett Szerencsés Imre az alkincstartó. A rostan fennmaradt adatok alapján alkincstartósága csak egyetlen rövid időszakban volt elképzelhető: az 1525 késő nyara és kora ősze közötti pár hónapban.

Abstract

The king appointed the treasurer to head the treasury office of the Kingdom of Hungary, who, due to other commitments, could appoint a deputy treasurer to replace him. We know their names rather poorly, because, on the one hand, not all treasurers appointed deputies, and on the other hand, not many sources remain in which we can find their names. The 1520s examined in this study are also important in terms of the identity of the deputy treasurers. Some historians have long assumed that a person named Imre Szerencsés (*Fortunatus*) also held this position, although there is no agreement on when and which treasurer he replaced. In addition to the sources used by the researchers, I included new ones in the study and sifted through the old ones to determine and rule out the periods when Imre Szerencsés could or could not have been the deputy treasurer. Based on the data that remained after sifting, his position as deputy treasurer was only conceivable for a single short period: the few months between late summer and early autumn of 1525.

Kulcsszavak: kincstartóság, alkincstartó, Szerencsés Imre (*Fortunatus*)

Keywords: treasury office, deputy treasurer, Imre Szerencsés (*Fortunatus*)

A késő középkori kincstartói hivatal működését és személyi állományát évtizedek óta kutatják, s noha vannak még megválaszolatlan kérdések, de nagy vonalakban már tisztán látunk. Az egyik problémás pont, hogy nagyon sporadikusan ismerjük a kincstartókat helyettesítő alkincstartók neveit, ráadásul az általuk ellátott feladatokat és elvégzett munkákat sem mindig tudjuk beazonosítani. Az alkincstartók névsorában olyanok is szerepelnek, akikről nem dönthető el egyértelműen, hogy ténylegesen is viselték-e a tisztséget, vagy csak az utókor tüntette ki ezzel őket. Az egyik ilyen Szerencsés Imre, akinek személye régóta a történeti kutatás érdeklődésének központjában áll. Ő ugyanis némely 16. századi elbeszélő forrásban, illetve az azokat felhasználó szakirodalomban – jóllehet arról megoszlottak a vélemények, hogy melyik időszakban – alkincstartóként szerepel, illetve ezen túl benne látják az 1520-as évek egyik gazdaságpolitikai irányítóját. Mielőtt rátérnénk az adatokra, röviden lássuk, ki is volt e legendás alkincstartó.

Szerencsés Imre Rövid pályaképe

Slómó ben Efrajim Szeneor, azaz – kikeresztelkedése után – Szerencsés („*Fortunatus*”) Imre 1460 körül született az Ibériai-félszigeten. A spanyol zsidók vezetője, Ávrám Szeneor valószínűleg az unokaöccse lehetett. 1492-ben a kitérés helyett a menekülést választotta, és végül a Magyar Királyságban, a budavári spanyol zsidó közösségben, a Zsidó (ma Táncsics Mihály) utcában kapott letelepedési engedélyt. Feleségétől két fia született. Budán házasságon kívüli viszonyba kezdett egy keresztény nővel, ami idővel kitudódott, s hogy a büntetést elkerülje, áttért keresztény hitre valamikor 1505 és 1510 között. A szakirodalom szerint Szalkai László későbbi váci, egri püspök, majd esztergomi érsek keresztelte meg. (Ez azonban meglehetősen kétséges, mivel ismert, hogy Szalkai érseket, 1525. április 15-én vagy 16-án – nagyszombat este vagy húsvétvasárnap – szentelte áldozópappá Lorenzo Campeggio pápai legátus.)¹ A keresztapja Perényi Imre nádor lett (innen a keresztneve), a „vezetéknevét”, Szerencsést, szintén a nádortól kapta. A kikeresztelkedése után átköltözött a budavári Szent György tér környékére, feleségül vette egy kolozsvári német patrícus leányát – talán a mondott szeretőt –, Held Annát (akitől egy György nevű fia született). Szerencsés Imre valamikor 1526 második felében hunyt el, özvegye, Held Anna pedig 1544-ben Bécsben.²

¹ MVH II/1. 170., KUBINYI 1999, 149.

² HARASZTI 2005, 229–234. Lásd még Héber kútforrások 305–307.

A róla élő kép

A szak- és ismeretterjesztő irodalom régóta mint királyi alkincstartóról, és ezzel együtt az 1521. évi pénzrontás kiötlőjeként beszél róla. Legutóbb a 2016-ban megjelent késő középkori világi archontológia³ kapcsán, annak kritikájaként, Gyöngyössy Márton foglalta össze több, de a vonatkozó részeiben szinte azonos szövegű tanulmányában a Szerencsés Imréről szóló ismereteket, és fejtette ki érveit alkincstartói hivatalviselése mellett.⁴ Míg az archontológiában Szerencsés Imre Várdai Pál második kincstartósága alatt szerepel feltételes – [Szerencsés Imre (1520–1525)] – formában,⁵ addig Gyöngyössy Márton szerint egyrészt Hermann Zsuzsanna nem cáfolta Szerencsés alkincstartóságát, másrészt forrásokkal igyekezett bizonyítani, hogy mind Várdai Pál (1520–1521, 1523–1524), mind pedig Dóci János (1525–1526) hivatalviselése alatt ő volt az alkincstartó.⁶

De mit is írt Gyöngyössy Márton, illetve Hermann Zsuzsanna? (A „Ki volt a pénzrontás atyja?”-kérdéssel itt most nem foglalkozunk, mivel nem kapcsolódik szorosan a kérdéskörhöz.) Az időrendet megfordítva előbb lássuk a cáfolat cáfolatát: „Ha valaki figyelmesen végigolvassa Hermann Zsuzsanna tanulmányát, különösen is a késő középkori archontológia szerzői által meghivatkozott oldalakat, rá kell döbennie: Hermann Szerencsésnek a pénzrontásban játszott szerepe kapcsán fogalmazta meg téziseit, illetve arra hívta fel a figyelmet, hogy a » *titulo rei monetariae, cui praepositus erat in quaestionem vocaret* » mondat Kovachich Márton Györgytől származik, mert ilyen nem hangzott el a rákosi országgyűlésen. Azt azonban, hogy Szerencsés alkincstartó lett volna a kérdéses időszakban, ő sem cáfolta.”⁷ Mindezek után lássuk, mit írt Hermann Zsuzsanna: „Az 1525. évi viharos rákosi országgyűlésről legkimerítőbben az a napló tájékoztat, amelyet a gyűlés egyik külföldi megfigyelője, az éles szemű és jól értesült pápai nuncius, Antonio Burgio báró vezetett, és az általa följegyzettekkel teljesen egybehangzanak az országgyűlés menetéről Velence tanácsához érkezett jelentések. A beszámolókból elég sok szó esik a Szerencsés Imre ellen emelt vádakról, de ezek között a pénzrontás bűne sehol sem említetik. ... Még az sem hangzott el, hogy Fortunatust »a pénzügyek miatt, amelyeknek az élén állott, vonják felelősségre« (*titulo rei monetariae, cui praepositus erat in quaestionem vocaret*),

³ A vonatkozó időszak kincstartói: Arch. 1458–1526. I. 134–135.

⁴ Lásd GYÖNGYÖSSY 2017a; GYÖNGYÖSSY 2017b, 635.; GYÖNGYÖSSY 2018.

⁵ Amit a hozzátartozó jegyzetben a következőképpen magyaráztunk: „A szakirodalomban neve mint alkincstartó forog (vö. Kubinyi: Hallerek 718–719.; Soós: Kincstartók 61–65.; Uő: Pénzügyigazgatás 98.), de okleveles adattal erre nem rendelkezünk, sőt Hermann Zsuzsanna évtizedekkel ezelőtt bizonyította, hogy Kovachich Márton György félrefordítása nyomán terjedt el a szakirodalomban Szerencsés Imre alkincstartósága (Hermann: Államháztartás 310–312.)” Arch. 1458–1526. I. 134.

⁶ GYÖNGYÖSSY 2017a, 147.; GYÖNGYÖSSY 2018, 377–379.

⁷ GYÖNGYÖSSY 2017a, 144.; GYÖNGYÖSSY 2017b, 609. 5. jegyzet; GYÖNGYÖSSY 2018, 371.

miként ez Kovachich Márton György tolmácsolásában olvasható. Kovachich, aki latinnyelvű kivonatban és meglehetősen félrevezető – a két, májusban Rákoson és júliusban Hatvanban tartott, 1525. évi országgyűlés eseményeit szinte szétválaszthatatlanul összevegyítő – kompilációban ismertette Burgio naplóját és későbben írott leveleit, a fenti szavakkal adta vissza a pápai nuncius diáriumának következő, május 13-i bejegyzését: negyedikként a nemesség azt követelte, hogy »őfelsége égettesse el Szerencsés Imrét, a zsidóból lett keresztényt, hivatkozva ennek rossz életére és hitvány tetteire« (vagy: magatartására – *allegando de la sua mala vita et mal portamenti*).⁸ Majd így folytatta: „hiába adta ki Engel János Keresztély nyolc évvel Kovachich művének megjelenése után Burgio naplójának teljes és többé-kevésbé hűséges latin nyelvű fordítását, félévszázaddal később Horváth Mihály mégis Kovachich szövege alapján ismertette az 1525. évi rákosi országgyűlés történetét, de ő már, ki tudja miért, így fogalmazott: »Hevesen vádoltatott továbbá Szerencsés Imre alpénztárnok, hogy ő volna a pénzhamisításnak s mind azon bajnak oka, mi ebből a hazára áradott«”⁹ A fentiek alapján továbbra is egyértelmű, hogy Hermann Zsuzsanna cáfolta a Kovachich Márton Györgyre visszamenő állítást, hogy Szerencsés 1525-ben (al)kincstartó lett volna, bár ez a szakirodalomba nehezen talál(t) „utat”.¹⁰

Milyen források állnak rendelkezésünkre Szerencsés alkincstartóságáról?

Mindezek után térjünk vissza az eredeti kérdéshez: volt-e Szerencsés Imre alkincstartó, és ha igen, mikor? Gyöngyössy Márton bizonyításhoz használt forrásai alapvetően két csoportra oszthatók: egykorú okleveles és általa egykorúnak nevezett elbeszélő forrásokra. Lássuk először az utóbbiakat: a fő hírforrása Hans Dernschwam (1494–1568), a Turzók és a Fuggerek alkalmazottja volt, így Szerencsés ellenlábasa is egyben. Dernschwam 1520 táján érkezett Magyarországra, 1525-től a Fuggerek könyvelője, magyarországi tapasztalatairól szóló visszaemlékezését 1563-ban írta meg.¹¹ Ebben a következő állítás található: „Szalkai László magához ragadta a kincstartói hivatal is és egy Szerencsés Imre nevű megkeresztelt zsidóra – egy körmönfont, rosszindulatú öregemberre – akarta a hivatal igazgatását bízni. ... Mindenki látta, hogy Szalkai püspök és a zsidó

⁸ HERMANN 1975, 311.

⁹ Uo.

¹⁰ Pl. 1525. „május 7. (...) 5.: megfosztja Szerencsés Imrét alkincstárnoki tisztségétől.” – Kronológia 346. (A vonatkozó rész SZAKÁLY Ferenc munkája.); „Az 1525. 05. 07–22. között tartott országgyűlésen Szerencsés Imrét megfosztották alkincstartói tisztségétől.” – Soós 2013–2014, 98.

¹¹ BUZA 2015, 291–292., további irodalommal; Dernschwam 107–133.

uralma a végét járja.”¹² Megjegyzendő, hogy Dernschwam leírása az 1517. évről¹³ vonatkozik, amikor még nem tartózkodott Magyarországon.

Gyöngyössy Márton másik forrása Istvánffy Miklós 16. század végén készült történeti munkája, amelyben arról írt – Tállyai Pál fordításában –, hogy Szerencsés „az kincstartóság tisztit Bornemissza után viseli vala”, illetve „Bornemissza János után kincstartóvá tétetettnek lenni tanítánk”.¹⁴ A szóban forgó idézetekben szereplő információkkal vannak problémák, amint azt már Gyöngyössy Márton is észrevételezte: „Szalkai a kincstartóságot akarta hívére rábízni. Ez a törekvés minden bizonnyal megbukott, így Szerencsésnek be kellett érnie az alkincstartósággal, a szintén Szalkai köréhez tartozó Várdai Pál kincstartó (1520–1521) mellett.”¹⁵ Hogy ennek így ebben a formában mi értelme lett volna, nem közölte: nem valószínű, hogy azok, akik ellenezték kincstartói kinevezését, elfogadták volna, netán nem vették volna észre Szerencsés alkincstartóságát. Istvánffy híradásával tehát – annak fényében, hogy a fél évszázaddal korábban író Hans Dernschwam információi sem állták ki az idő próbáját – nem érdemes foglalkoznunk.

Levéltári forrásból kettőt idéz Gyöngyössy Márton. Az egyik Behem Bernát¹⁶ körmöci kamaraispánnak és zólyomi ispánnak (1524–1526/1537)¹⁷ a besztercebányai ezüstfinomítás 1525 szeptembere és 1526 áprilisa közötti, 1526. augusztus 30-i kelettel rendelkező elszámolása, amelyben a kiadások rovatban szerepel Szerencsés Imre mint „*derzeit underschatzmaister*”.¹⁸ Ugyanakkor a szerző által idézetten túl még további három helyen találkozunk Szerencsés Imre névvel az elszámolásban: ezek esetében egyiknél ugyanezt,¹⁹ a másik kettőnél viszont semmilyen tisztséget sem említenek neve mellett.²⁰ (A megnevezésre még visszatérünk.) Ugyanide kapcsolható egy másik, 1525. augusztus 16-i bejegyzés szövege is: a Budára érkező körmöcbányai küldöttség felkereste Szerencsés Imrét (is). Az adatot Gyöngyössy Márton úgy értelmezi, hogy az „közvetett

¹² GYÖNGYÖSSY 2017a, 146.; Dernschwam 119–120.; Dokumenty k banickemu 462.

¹³ Szalkai László váci püspök 1517. május 22-ig volt a hivatalban, amely napon Várdai Pál prépost váltotta (Arch. 1458–1526. I. 133.).

¹⁴ GYÖNGYÖSSY 2017a, 146.; Istvánffy 170., 203.

¹⁵ GYÖNGYÖSSY 2017a, 146–147.

¹⁶ Életrajzát lásd BUZA 2015, 292–295.

¹⁷ Arch. 1458–1526. II. 388. A zólyomi ispánságot 1526 után már nem ő töltötte be, de a körmöci kamaraispánságot igen (KENYERES 2008, 67., 73., 238–239., 331. 47–48. jegyzetek).

¹⁸ GYÖNGYÖSSY 2017a, 146. „Item mer zalt auf beuelh kn. mt. und schreiben herrn Emrichs Zerenses, derzeit underschatzmaister dem herrn Michel Meindl fl. 400 d. 0.” Dokumenty k banickemu 299.

¹⁹ 1526: „Item mer zalt auf beuelh kn. mt. zu handen herrn Emrich Zerenses, dertzeit underschatzmaister fl. 2100 d. 0.” Dokumenty k banickemu 299.

²⁰ 1526: „Anschnidt geben unnser allernadigisten frawen Maria, kunigin zue Hungern etc. wie dan Emrich Jude, denn von uns entpfangen het fl. 600.” – Dokumenty k banickemu 337. (65.) „Sunnabent nach Erasmi martiris” (1526. június 9.): „Herren Emrich Zerences, was ehr dor geliehen hatt muntzsbriefft tzu Offen vorsigeln und gezalt fl. 20 d. 00.” Dokumenty k banickemu 348.

bizonyíték Szerencsés ... alkincstartósága mellett: miért keresték volna fel, ha nem lett volna hivatalos ráhatása az ügyekre, illetve miért folyt volna bele, ha nem ez lett volna a feladata?”²¹ Azon túl, hogy a szövegben semmilyen tiszt-ségét sem említik, hanem egyszerűen „Imre úrként, egykori zsidóként” hivatkoznak rá („*her Embrich, etwan ein jud*”),²² nem világos, hogy attól miért lesz valaki alkincstartó, ha találkozunk vele. Könnyebb úgy magyaráznunk a bejegyzést, hogy a Behem Bernáttal való – forrásokkal jól adatolt – kapcsolata miatt keresték fel a körmöciek Szerencsés Imrét.

A másik hivatkozott forrás Mária királynénak testvére, Ferdinánd osztrák főherceg, magyar és cseh király felé fennálló követeléseiről az 1530-as években összeállított jegyzéke. Ebben szerepel egy olyan oklevél kivonata is, amely szerint Szerencsés Imre, a néhai Lajos király kincstartója („*Emericus Zerenshes, Thesaurarius quondam Ludouici Regis consortis nostri*”) 1526. július 20-án Lajos királynak a török elleni hadjárat céljára 10 000 forintot adott kölcsön.²³ Gyöngyössy Márton véleménye szerint „Mária (és környezete) emlékeiben tehát Szerencsés kincstartóként élt tovább, ez pedig mindenképpen azt a vélekedést erősíti, hogy egy ideig ő volt a pénzügyigazgatás *tényleges* (kiemelés az idézetben) irányítója (formálisan nyilvánvalóan alkincstartóként).”²⁴ Történetesen a szóban forgó követelésről szóló oklevélnek megvan a közelkorú másolata (valószínűleg ez alapján állították össze a jegyzéket), ebben a vonatkozó rész így hangzik: Lajos király „megbízta Zerences Imre (egr.) tanácsosát („*consiliarium nostrum*”), hogy kölcsönözzön számára pénzt”, aki „segíteni kívánván az ő és az ország szükségén, 10000 forintot jó pénzben kölcsön adott neki”.²⁵ Ezt a forrást tehát bátran törölhetjük Szerencsés (al)kincstartóságát bizonyító állítások közül, ugyanakkor az fontosabb kérdés, hogy miért írtak mást a követelésbe. Azt kizárhatjuk, hogy Mária királyné rosszul emlékezett vissza, mivel a jegyzék egyértelműen a mondott oklevél (oklevelek) másolata alapján lett összeállítva. (Ezt bizonyítja a másik, az 1500 forintos kölcsönről szóló bejegyzés is,²⁶ amelynek ismerjük az eredeti szövegét, ahol Szerencsés szintén királyi tanácsosként szerepel.) A felvett összegek mindkét esetben a pozsonyi harmincadra voltak betáblázva (amelyet Szerencsés tartott a kezében, a király pedig megígérte, hogy nem veszi el tőle, amíg a jövedelemből be nem szedi az összeget), továbbá mindkét kölcsönlevelet Szerencsés még életében átadta Mária királynénak, aki viszont a pozsonyi harmincadhoz nem jutott hozzá, ezért az összeget a királyságok élén,

²¹ GYÖNGYÖSSY 2017a, 145. 10. jegyzet.

²² Dokumenty k banickemu 69.

²³ GYÖNGYÖSSY 2017a, 146.; Brüsseli okmt. II. 26.

²⁴ GYÖNGYÖSSY 2017a, 146.

²⁵ MNL OL DF 276287. Kiadásai: Brüsseli okmt. I. 36–37.; Magyar–Zsidó oklt. I. 333–334. Fordítása: Örök Mohács 91–92. (Fordította BELLUS Ibolya.) Regesztája: II. Lajos király oklt. 1630. sz.

²⁶ A követelés szövege: Brüsseli okmt. II. 27. Kiadásai: Brüsseli okmt. I. 32., Magyar–Zsidó oklt. I. 332. – Regesztája: II. Lajos király oklt. 1459. sz. (MNL OL DF 276282.)

Lajos utódján, Ferdinánd királyon követelte. A pontos választ nem tudjuk, de ha abból indulunk ki, hogy a harmincadok élére a király és/vagy a kincstartó nevezte ki az adott személyt, akkor magyarázhatóvá válhat a csúsztatás: a királyné Szerencsés Imre kincstartóságának emlegetésével nyomatékosította igényeit.

Kinek van alkincstartója?

Mielőtt tovább görgetnénk a kérdést, essék néhány szó a kincstartói hivatalról általánosságban. Ennek működését Kubinyi András tárta fel és ismertette pályája elején az 1950-es években, eredményei ma is helytállóak. A kincstári szervezet – hasonlóképpen a többi rendi intézményhez – a familiaritás révén működött. A király által kinevezett kincstartó a familiárisát tette meg helyettesévé, aki aztán gyakran előrelépett, és ha nem is azonnal, de idővel szintén a pénzügyigazgatás vezetőjévé vál(hat)ott, természetesen királyi kinevezés révén. A kincstartó beosztottjai közül – akik tehát alapvetően familiárisaiból kerültek ki – ismeretes titkára, jegyzői, de tudunk fizetőmesteréről, valamint számvevőiről is.²⁷ A kincstartói hivatal hatáskörébe tartozott a kamara haszna, a rendkívüli adó, segély, illetve hadiadó (kivéve, amikor rendi kincstartók voltak),²⁸ a királyi városok és az erdélyi szászok adója, az erdélyi ötvened adó stb. beszedése és adminisztrációja, továbbá a királyi kamarák és bányák, sóbányák, valamint a huszad- és harmincadhivatalok felügyelete, emellett az utóbbiak vezetőit is a kincstartó nevezte ki a király egyetértésével.²⁹ Összességében elmondható, hogy a pénzügyi állásban elhelyezkedők alaphelyzetben a kincstartó familiárisai voltak.

A kincstartók helyetteseivel ritkán találkozunk forrásainkban, rendszerint arról maradtak fenn információink, amikor urukat kellett azok távolléte miatt helyettesíteni, például a királyi tanácsban. Amikor ilyen esetekben okleveleket kellett kiállítaniuk, akkor gyakran az „alkincstartó és a főkincstartó távollétében a jövedelmek kezelője (*administrator*)/helyettese (*locumtenens*)” megnevezéssel tették azt. A rendezőelv a jelek szerint egyébként az volt, hogy a kincstartónak vagy a helyettesének Budán kellett tartózkodnia,³⁰ hiszen a kincstár is ott működött. Ezt kiegészíthetjük azzal, hogy ha a király hosszabb időre kimozdult, például az Újlaki Lőrinc herceg elleni hadjárat idején (1494–1495), akkor az egyikük vele tartott.³¹ Némileg hasonló helyzet fordult elő 1526-ban is, amikor Lajos király Turzó Elek kamarás- és tárnokmestert, királyi kincstartót Budán hagyta Mária királyné mellett (és erről augusztus 10-én igazolást adott neki),³²

²⁷ KUBINYI 1957, 25–27.

²⁸ BÓNIS 1965, 83–103. Az 1522. évi működésükre lásd C. TÓTH 2016, 91–111., 116.

²⁹ KUBINYI 1958, 36.

³⁰ Uo. 40–41.

³¹ Uo. 47.; RPRH 30–32., 41–46., 555–558.

³² II. Lajos király oklt. 1646. sz.

ezért hat nap múlva új kincstartót nevezett ki a tisztséget korábban már viselő Dóci János személyében.³³ A pontos okok természetesen ma már nem deríthetők ki, de utóbbi kinevezésének legalább két oka lehetett. Az egyik, amit a király Turzónak adott levelében írt, miszerint a kamarás- és tárnokmestert a királyné mellé rendelte, így egyetlen feladata Mária mellé kötötte: a legrosszabb bekövetkezte esetén neki kellett menekülését lebonyolítania.³⁴ A másik – ebből következő – ok az lehetett, hogy a királynak szüksége volt egy „aktív”, cselekvőképes kincstartóra, aki végre tudta hajta(t)ni a király parancsait – egyszerűbben fogalmazva: pénzt tudott volna szerezni.

A fentiek, illetve az okleveles anyag alapján főszabályként kijelenthető, hogy a kincstartó helyettesével leginkább akkor találkozunk forrásainkban, amikor a főnöke nem tartózkodott Budán (például Beriszló Péter kincstartó, aki báni teendői miatt a végeken volt),³⁵ vagy a királyt kísérte „országjárása” során. Ha a király és a kincstartó is Budán volt, akkor a szerencsés forrásmegmaradás siethet segítségünkre: néhány alkincstartó nevének ismeretét ugyanis annak köszönhetjük, hogy királyi adományban részesültek (például Kisserjéni Ferenc és Putnoki Zsigmond 1519-ben – utóbbi Turzó Elek körmöci kamaraispánnal együtt).³⁶

Az első esetre (amikor a kincstartó nem tartózkodik Budán) jó példa a korszakunkból Dóci János kincstartónak a lemondása után, 1526. május 14-én budai szállásán – Szerencsés Imre házában,³⁷ Pemfflinger Márk jelenlétében – készült elszámolása alkincstartójával, Cserögi Jánossal. E szerint 4000 forinttal adósa, amelyet akkor vett kölcsön a nevében az alkincstartó a királyi felség részére, amikor a király Dócit a szászok adójának beszedésére, illetve más egyéb ügyeiben küldte Erdélybe, és Cserögi helyettesítette.³⁸ A király Dóci János kincstartó Erdélybe, azon belül is a Szászföldre küldéséről 1525. szeptember 16-án értesítette Brassó városát.³⁹ Október 10-én több parancs is ment a szászokhoz

³³ II. Lajos király oklt. 1654. sz.; Életrajzát lásd SZARKA 2024.

³⁴ Vö. Brodarics István 1526. augusztus 6-i, Mária királynéhez szóló levelével: „Hogy Fenséged mit tegyen, erről is beszélt a jelenlétemben a királyi Felség az esztergomi érsek úrral. Semmiképpen nem szabad még Fenségednek megváltoztatnia a tartózkodási helyét. Attól tartunk, hogy Fenséged elutazása sok embert menekülésre késztetne. Ha valami bekövetkeznék, amitől Isten óvjon, a királyi Felség – úgymond éjt nappallá téve – azonnal értesíti Fenségedet, hogy mit tegyen.” Örök Mohács 110. (Ford. KAPITÁNYFfy István.)

³⁵ Vö. Arch. 1458–1526. I. 133.

³⁶ Arch. 1458–1526. I. 133. (MNL OL DL 23231., 23259.)

³⁷ „Datum Bude, in hospitio nostro, quo tempore thesaurarius officii nostri residebamus, in domo Emerici Zerenches coram prescripto domino Marco Pemfflynger” MNL OL DL 31051.

³⁸ „quos videlicet quatuor mille florenos idem Ioannes de Cherewgh, eotunc locumtenens noster in absentia nostra cum maiestas regia, dominus Ludovicus rex, dominus noster gratiosissimus Transsilvaniam tempore officii nostri thesaurarius, de consilio dominorum tum pro exactione taxe Saxonum tumque aliorum certorum negotiorum sue maiestatis et regni Transsilvaniam expediverat, ipse prefatus Ioannes Cherewgy ... levaverat” – Uo. – Ottani tevékenységére II. Lajos király 1526. június 2-i oklevelében is visszautalt (II. Lajos király oklt. 1540. sz.).

³⁹ II. Lajos király oklt. 1269. sz.

ezügyben,⁴⁰ és a király november 15-i Budán kelt oklevelében már azt feltételezte, hogy ott is van.⁴¹ Az előbbieknél megfelelően Dóci János kincstartó 1525. október 24-én még Budán,⁴² november 19-én már Váradon,⁴³ majd november 30-án Kolozsváron,⁴⁴ végül 1526. február 12-én Brassóban⁴⁵ tartózkodott. Cserögi pedig – minő véletlen – 1525. október 28-án⁴⁶ és 1526. január 6-án Budán adott ki oklevelet mint „(királyi) alkincstartó és a főkincstartó távollétében helyettese” („*vicethezaurarius*”/„*vicethezaurarius regie maiestatis, in absentia supremi thesaurarii locumtenens*”).⁴⁷ Az előbbiekből látható, hogy az alkincstartó (Cserögi) akkor jelenik meg a forrásokban, amikor ura, a kincstartó (Dóci) a király megbízásából Erdélyben tevékenykedett, ezért a „budai” pénzügyek intézését az alkincstartó bonyolította. A fenti, hosszan idézett adat egyúttal azt is jól példázza, hogy a kincstartó (Dóci) akkor is „jóban” lehetett valakivel (Szerencsés), ha nem volt beosztottja: azaz azért, mert Szerencsés házában zajlott le az elszámolás, attól még nem lett a ház tulajdonosa alkincstartó.

Az elmondottak után érdemes párhuzamba állítva áttekinteni mindent, amit tudunk a kincstartói hivatal vezetőiről, illetve Szerencsés Imrének az 1517 és 1526 közötti forrásokban található megnevezéseiről [lásd az 1. táblázatot; az első két oszlopban szereplő adatokat csak akkor jegyzeteltem meg, ha nem szerepeltek még a tanulmányban].

A kincstartói hivatal vezetői (1517–1526)

kincstartó	alkincstartó	Szerencsés Imre
Várdai Pál 1517. V. 22. - 1519. V. 18.	nem ismert	1518. IX. 18. A budai káptalan előtt Szerencsés Imre budai polgár és felesége fiává és üzletvezetőjévé fogadja Haller Rupert fia János budai polgárt. ⁴⁸
Battyányi Benedek 1519. VI. 15. - 1520. V. 12.	Kisserjéni Ferenc deák 1519. IX. 20. Putnoki Zsigmond 1519. XI. 2. - 1520. IV. 3.	—

⁴⁰ II. Lajos király oklt. 1315–1318. sz.

⁴¹ II. Lajos király oklt. 1344. sz.

⁴² MNL OL DF 243594.

⁴³ MNL OL DL 99826.

⁴⁴ MNL OL DF 246178.

⁴⁵ MNL OL DF 245860.

⁴⁶ SNA, Hodnoverné miesto Bratislavskej kapituly, Prot. VI, s. 3 a Prot. V/1, s. 139–140. (Az oklevél szövegének ismeretét Csiba Baláznak köszönöm.) Idézte 1525. évvel: KUBINYI 2009a, 353. 134. jegyzet.

⁴⁷ MNL OL DL 25725.

⁴⁸ Magyar–Zsidó oklt. IX. 73–75. (79.)

kincstartó	alkincstartó	Szerencsés Imre
Várdai Pál 1520. VI. 4. - 1521. IX. 8.	nem ismert	—
Bátori András 1521. IX. 30. - XI. 24.	nem ismert	—
Turzó Elek 1522. I. 14. - 1523. IX. 15.	Kisserjéni Ferenc deák 1522. IX. 4. - 1523. V. 27.	1523. I. 5. Kolozsvár. Egy kolozsvári házat zálogosítanak Szerencsés Imre budai polgárnak . ⁴⁹
Várdai Pál 1523. IX. 24. - 1524. XII. 19.	Kisserjéni Ferenc deák 1524. VII. 18.	1524. I. 13. Mária királyné várkonyi Amadé István királyi tanácsai ülnököt, dubravicki Horváth Márk lovászmestert és Szerencsés Imrét küldi Behem Bernát körmöci kamaraispánnal Zólyom átvételére Turzó Elektől. ⁵⁰
Turzó Elek 1524. XII. 26. - 1525. VII. 16.	[Cserögi János servitor noster 1525. III. 3., IV. 5., VI. 18.] ⁵¹	1525. V. 5. Turzó Elek kincstartó levele Szerencsés Imre és Polyák Pál budai és fehérvári harmincadosokhoz , hogy 4000 forintot fizessenek ki a jövedelmekből bizonyos kereskedőknek. ⁵² 1525. V. 10-20. Az országgyűlésen történtek diáriuma; (Szerencsés) minden rossznak az eredője..., égesse meg a király, stb. ⁵³ A rákosi országgyűlés 5. cikkelye: minden tisztségéből és mindkét, a királyi és királynéi udvarból is távolítsák el. ⁵⁴ 1525. VI. 24-VII. 6. A hatvani országgyűlésen Szerencsés Imrét kincstartóvá akarja tenni a nemesség. ⁵⁵

⁴⁹ Magyar–Zsidó oklt. XI. 34–35. (7.)⁵⁰ MNL OL DF 249841.⁵¹ LRL 479., 871., 1660.⁵² Magyar–Zsidó oklt. I. 330–331.⁵³ Magyar–Zsidó oklt. V/1. 153–154. (311.)⁵⁴ „non solum suis officiis destitutus, et de curia utriusque maiestatis ablegatis habeatur, verum insuper iuxta sua demerita et scelera contra eum iam proposita ac testimonia adversus ipsum declarata et acceptanda statim puniatur.” – Szabó 1909, 261. Vö. Magyar–Zsidó oklt. V/1. 158. (322.)⁵⁵ KOVACHICH 1807, 12. (A kérdésre lásd a tanulmány végét.)

kincstartó	alkincstartó	Szerencsés Imre
Dóci János 1525. VII. 17. - 1526. V. 14.	Cserögi János 1525. X. 28. - 1526. V. 14.	1525. VIII. 6. Mária királyné Behem Bernát kamaragrófnak és Szerencsés Imre főharmincadosnak adja a körmöci cemen-tezőt.⁵⁶ 1525. VIII. 16. A körmöcbányai küldöttség Budán, ahol felke-resték Imre zsidót is.⁵⁷ 1525. IX. 1-1526. IV. 30 között. A királyné (vagy a király) levelet írt Szerencsés Imre akkori alkincstartónak („<i>derzeit unterschatzmaister</i>”), hogy adjon át 400 forintot a megnevezett-nek.⁵⁸ 1525. XI. 9. Lajos király Szerencsés Imre királyi tanácsost és budai harmincadost követeként küldi az alsó-ausztriai kormányshoz.⁵⁹ 1526. I. 31. Verbőci István nádor oklevele arról, hogy Turzó Elek tárnokmester korábban budai Szerencsés Imre királyi tanácsos révén Mekcsei György királyi titkártól és tanácsostól 1000 forint kölcsönt vett fel.⁶⁰ 1526. IV. 8. Lajos király 1500 forint kölcsönt vesz fel Szerencsés Imre királyi tanácsostól és a pozsonyi harmincadot addig a kezén hagyja, amíg a jövedelméből az összeg ki nem telik.⁶¹

⁵⁶ Magyar–Zsidó oklt. VIII. 149. (159.) (MNL OL DF 258575.)

⁵⁷ Dokumenty k banickemu 69.; idézi GYÖNGYÖSSY 2017a, 145. 10. jegyzet.

⁵⁸ „Item mer zalt auf beuelh kn. mt. und schreiben herrn Emrichs Zerenses, derzeit unterschatzmaister dem herrn Michel Meindl fl. 400, d. 0.” – Dokumenty k banickemu 299., idézi GYÖNGYÖSSY 2017a, 146.

⁵⁹ II. Lajos király oklt. 1340. sz.

⁶⁰ MNL OL DL 24259.

⁶¹ Brüsseli okmt. I. 32., II. 27. (II. Lajos király oklt. 1459. sz.)

kincstartó	alkincstartó	Szerencsés Imre
Turzó Elek 1526. V. 8. - VIII. 15.	nem ismert	1526. V. 30. Turzó Elek kincstartó levele Pozsony városához. Ő lett a kincstartó, küldi emberét, Pozsonyi Mártont az ottani harmincad átvételére, ha a korábbi kincstartó vagy Szerencsés Imre [harmincados] a királyi parancsnak nem engedelmeskedne, vessék ki őket abból és adják át emberének.⁶² 1526. VI. 14. Behem Bernát kamaraispán <i>credentionalis</i> levele Szerencsés Imre számára, akit Selmebányára küldött.⁶³ 1526. VI. 30. Korpona. Szerencsés Imre királynéi tanácsos saját kezű aláírásával ellátott levele Selmebányához, tanácskozni hívja őket.⁶⁴ 1526. VII. 6. Selmebánya. A királyi adót Szerencsés Imrének fizették meg.⁶⁵ 1526. VII. 20. Lajos király 10 000 forint kölcsönt vesz fel Szerencsés Imre királyi tanácsostól és a pozsonyi harmincadot addig a kezén hagyja, amíg a jövedelméből az összeg ki nem telik.⁶⁶
Dóci János 1526. VIII. 16. - XI. 25.	nem ismert	—

⁶² Magyar–Zsidó oklt. VIII. 152. (163.)

⁶³ MNL OL DF 267123.

⁶⁴ Magyar–Zsidó oklt. VIII. 153. (165.); Dokumenty k baníckemu 184–185.

⁶⁵ Magyar–Zsidó oklt. VIII. 153. (166.)

⁶⁶ Brüsseli okmt. I. 36–37. (II. Lajos király oklt. 1630. sz.)

A táblázatban szereplő adatok alapján több dolog is kijelenthető: a kincstartó, ha állított helyettest, akkor mindig egyetlen személyt tett meg alkincstartónak, tehát egyidőben csak egy embert neveztek annak. Így teljesen félrevezető azt állítani, hogy a királynak volt alkincstartója, mivel helyettestel – még ha néha szerepel is mellette a „királyi” jelző – a kincstartó rendelkezett, a kincstartóval viszont maga az uralkodó, akit persze ő is nevezett ki.⁶⁷ Ebből következőleg „II. Lajos legendás alkincstartójáról”, vagy valakinek az „alkincstartóságáról” beszélni teljesen félrevezető. A másik, hogy Kisserjéni Ferenc deák legalább három kincstartó bizalmát kiérdemelte: Battyányi Benedek, Turzó Elek és Várdai Pál is megtette helyettesévé. Végül a fentiek alapján az is egyértelmű, hogy Szerencsés Imrének nem igazán volt módja az alkincstartói tisztséget betöltenie: vagy csak egyszerű budai polgárként szerepel, vagy éppen más tisztséget (harmincados, királyi tanácsos) viselt, és ezekkel párhuzamosan ismerjük az alkincstartó nevét.

Az egyetlen kivétel Várdai Pál első két kincstartóságának időszaka, amikor nincsen tudomásunk alkincstartóról, ám ennek magyarázatát fentebb már megadtuk: a prépost, majd püspök, illetve királya is – talán egyetlen esetet leszámítva⁶⁸ – állandóan egy helyen, Budán, illetve Pozsonyban⁶⁹ tartózkodtak, az 1521. évi, Nándorfehérvár felmentésére indított hadjárat során viszont elváltak útjaik. II. Lajos király július 15-én indult el a fővárosból,⁷⁰ és Tétényen (júl. 16.–aug. 1.),⁷¹ Érden (aug. 5–15.),⁷² Adonyon (aug. 16.)⁷³ keresztül ért a Tolnavár melletti gyülekező helyre (aug. 22.–szept. 7.).⁷⁴ Mindeközben Várdai Pál kincstartó – egy kivételével – Budáról írta leveleit különböző ügyekben,⁷⁵ utoljára szeptember 8-án, ami egyúttal utolsó említése a tisztségben.⁷⁶ Közben egy rövid időre elhagyta Budát – augusztus 12-én Érden, egy adófizetési ügyben kibocsátott királyi parancslevelének ő volt a referense⁷⁷ – de szeptember elején már ismét

⁶⁷ KUBINYI 1958, 57.

⁶⁸ Várdai Pál ugyanis 1521. február 25–26-án Esztergomban tartózkodott (MNL OL DF 237930., 208569., 208570.), ahol Bakóc Tamás érsek mellett Verbóci István személynök, aki a Német-római Birodalomba küldött királyi követ volt (MNL OL DF 208861.), és petróci Hencelfi István országbírói ítélőmester is jelen volt (MNL OL DF 208569.); nem kizárt, hogy a király is megjelent ekkor Esztergomban, mivel február 20. és március 3. közötti időből nem ismerünk hozzá köthető (budai keltezésű) oklevelet (vö. II. Lajos király oklt. 30–31. sz.).

⁶⁹ A király 1520. július 29-től (MNL OL DF 249770.) október 20-ig (MNL OL DF 241195.), míg a kincstartó augusztus 2-án és 21-én (MNL OL DL 23431., 104381.) mutatható ki a városban.

⁷⁰ II. Lajos király oklt. 158. sz.

⁷¹ II. Lajos király oklt. 159–175. sz.

⁷² II. Lajos király oklt. 177–184. sz.

⁷³ II. Lajos király oklt. 186. sz.

⁷⁴ II. Lajos király oklt. 187–196. sz.

⁷⁵ 1521. júl. 28.: MNL OL DF 217981., 229662., 249835. (mindegyik „*manu propria*”); aug. 10.: MNL OL DF 217998. („*manu propria*”); szept. 4–5.: MNL OL DL 23582., DF 250079. (mindkettő „*manu propria*”).

⁷⁶ MNL OL DF 247690. („*manu propria*”).

⁷⁷ II. Lajos király oklt. 183. sz.

Budáról levelezett. (Megjegyzendő, hogy maga Várdai is készült a hadjáratba, legalábbis augusztus 10-i levelében egy felfegyverzett lovat kért Bártfától.)⁷⁸ A király és a sereg Tolnárról Bátán (szept. 13–14.)⁷⁹ keresztül ment Mohácsra (szept. 19.–okt. 1.)⁸⁰ majd onnan már csak az uralkodó és kísérete ért Pécs városába (okt. 4–28.).⁸¹ Várdai Pécsre érte utol a királyt (okt. 25.),⁸² de ekkor már nem ő volt a kincstartó: szeptember 30-án ugyanis a király a táborban tartózkodó Bátorit Andrásnak nevezte ki a kincstartóságra,⁸³ akinek feladata minden bizonnyal az ekkor Nándorfehérvár visszafoglalására tervezett hadjárat finanszírozása lett volna – ha az nem maradt volna el a járvány miatt. A kinevezésének konkrét okai nem ismertek, de talán összefüggésben állhat azzal, hogy ugyanekkor testvérét, Bátorit István nádort és temesi ispánt, valamint Szapolyai János erdélyi vajdát a király megtette ugyanezen hadjárat királyi kapitányainak.⁸⁴ Várdai Pál harmadik alkalommal betöltött kincstartósága idején viszont átvette Turzó Elektől a Battyányi Benedek hivatalviselése óta ismert Kisserjéni Ferencet alkincstartónak.

Mikor lehetett Szerencsés Imre alkincstartó?

Szerencsés Imrét – mint fentebb már idéztük – két alkalommal (valamikor 1525 ősze és 1526 tavasza között) nevezte Behem Bernát körmöci kamaraispán és zólyomi ispán alkincstartónak („*underschatzmaister*”). Az egyik esetben 2100 forintot kellett királyi parancsra átadni neki,⁸⁵ a másik esetben pedig – ugyancsak királyi parancsra – neki kellett Meindl Mihály krakkói kereskedőnek⁸⁶ 400 forintot kifizetnie a kamara jövedelmeiből.⁸⁷ Az egyelőre megfejtethetlen, hogy miért kellett a királynéi kamarából királyi parancsra az összegeket az alkincstartó útján kifizetni.

Ugyanakkor nagyjából ez az időszak az, amikor ismerjük az alkincstartót Cserögi János személyében (1525. október 28.–1526. május 14.). Tudván azt, hogy egyszerre két alkincstartó sohasem volt hivatalban, így két lehetőség adódik: az egyik, hogy Dóci János kincstartósága elején (1525. július 17.– októ-

⁷⁸ MNL OL DF 217998. („quoniam nos in presenti expeditione contra Thurcos ad facta regie maiestatis equis armigeris summe indigemus. Rogamus itaque vos, ut ... unum equum bonum armigerum inter vos disponere et nobis per hunc presentium ostensorem quamprimum mittere velitis.”)

⁷⁹ II. Lajos király oklt. 197–199. sz.

⁸⁰ II. Lajos király oklt. 200–205. sz.

⁸¹ II. Lajos király oklt. 206–215. sz.

⁸² MNL OL DL 23591. („*manu propria*”).

⁸³ Arch. 1458–1526. I. 134.

⁸⁴ II. Lajos király oklt. 205. sz.

⁸⁵ „Item mer zalt auf beuelh kn. mt. zu handen herrn Emrich Zerenses, dertzeit underschatzmaister fl. 2100 d. 0.” – Dokumenty k banickemu 299.

⁸⁶ Dokumenty k banickemu 87. 5. jegyzet; neve többször is szerepel a számadásban: uo. 302., 303., 304., 402.

⁸⁷ „Item mer zalt auf beuelh kn. mt. und schreiben herrn Emrichs Zerenses, derzeit underschatzmaister dem herrn Michel Meindl fl. 400 d. 0.” – Dokumenty k banickemu 299.

ber 27. között) volt alkincstartó (bár Dóci – mint láttuk – október 28-án még Budán volt), a másik, hogy a Szerencsés Imre esetében a forrásban szereplő „*underschatzmeister*” alkincstartóként történő fordítása nem állja meg a helyét, és valami más „*schatzmeister*” helyetteseként tevékenykedett. Elképzelhető, hogy a királyné udvarában volt valamilyen pénzügyekkel kapcsolatos posztion helyettes, jóllehet a királynénak nem volt külön kincstartója, e feladatkört minden bizonnyal Behem töltötte be. Talán Szerencsés e szerepéhez kapcsolódik a számadásából már szintén idézett másik bejegyzés, amely szerint Behem Bernát elszámolt Mária királynénak arról, hogy Imre zsidónak átadott 600 forintot,⁸⁸ azaz feltételezhetően (mivel a bejegyzésben erről több nem szerepel) a királyné tisztségviselője, Behem, a királyné embere, Szerencsés révén küldött egy jelentős összeget Budára a királynénak.⁸⁹

Tanulmányunk végén még egy, a szakirodalomban kevésbé idézett, Szerencsés Imrére vonatkozó forrásról kell szót ejtenünk. Az 1525. június 24-re Hatvan mezővárosába összehívott országgyűlésen a nemesség több méltóság- és tisztségviselőt is elmozdított, helyükre újakat ajánlott/választott.⁹⁰ A gyűlésről két egykorú beszámolót ismerünk: az egyik Burgio pápai követ július 11-i jelentése, a másik pedig egy jelenlévő szemtanú német nyelvű naplója. A két forrás az új tisztségviselők nevei tekintetében nagyjából megegyezik. Burgio beszámolója szerint Bátori István helyett Verbőci Istvánt választották meg nádorrá, Szalkai László helyett Várdai Pál egri püspököt esztergomi érsekké és kancellárrá, Sárkány Ambrus helyett Drágfi Jánost országbíróvá, Kanizsai Lászlót pedig, Turzó Eleket leválta, kincstartóvá tették. A király mindebből csak a nádorcsereét fogadta el.⁹¹

A német naplóíró a fentiekén túl még arról is beszámolt, hogy a dalmát–horvát–szlavón bánságra Bodó Ferencet, a budai udvarbíróságra pedig Dóci Jánost jelölték a nemesek. A szemtanú szerint Verbőci István újdonsült nádor a kincstartóságra viszont nem Kanizsait, hanem Szerencsés Imrét ajánlotta, „mivel ő az ország nagy jövedelmeit igazgatta és osztotta el, így ekkor nem tudtak nála jobbat találni”.⁹² Szerencsés neve Burgio jelentésében is felbukkan, látszólag egészen más szöveggörnyezetben: a követ szerint a „rézbányákat, melyek eddig a Fuggerek birtokában voltak, a zsidónak adták (Szerencsés Imrének), kit a mult diétán el akartak égetni. Ez most megígérte, hogy nagy hasznot akar abból szerezni az országnak, de sokan azt hiszik, hogy a nyereség

⁸⁸ „Anschmidt geben unnser allernadigisten frawen Maria, kunigin zue Hungern etc. wie dan Emrich Jude, denn von uns entpfangen het fl. 600.” Dokumenty k banickemu 337. (65.)

⁸⁹ Ugyancsak erre utal Szalkai László esztergomi érsek két, 1526. március eleji Dobravicki János körmöcbányai *pisetarius*ához szóló levele, amelyben Szerencsés Imre mindkétszer, mint a körmöci kamarában tevékenykedő személyként tűnik fel (MNL OL DF 248128–248129.).

⁹⁰ Összefoglalóan lásd KUBINYI 2009b, 140–144., a források híreire: uo. 143.

⁹¹ Mohács Magyarországa 21–22.

⁹² „das schatzmeyster ampt dem Serinczesch Emrich darum das er grosse einemen des Lands wiste und fur gegeben hett, so bissetten sy auff die zaytt taynn bequemernn zw finden den in.” Kovachich: Supplementum III. 12. (A szöveg értelmezésében nyújtott segítséget Orsós Juliannának köszönöm.)

az lesz, hogy magának szerez annyit vagy kétannyit, amennyit akkor veszített, mikor házáat kirabolták, s hogy a bányák el fognak pusztulni, mert Magyarországon senki sincs, aki értene a bányák műveléséhez.”⁹³ (A Fuggerek budai faktorát, Hans Albert 1525. június 22-én fogták el és kobozták el vállalkozása vagyonát, továbbá egyúttal a bérletükben lévő bányákat is lefoglalták tőlük.)⁹⁴ Végül, mint az ismert, II. Lajos király 1525. július közepén Turzó Eleket leváltva Dóci Jánost nevezte ki a kincstartóság élére.⁹⁵

Összefoglalásul elmondható, hogy Szerencsés Imre alkincstartósága az ismert adatok alapján az 1517 májusa és 1526 augusztusa közötti időszakban pár hónap – 1525 késő nyara és kora ősze – kivételével gyakorlatilag kizárható. Ettől természetesen még lehetett ő az 1521. évi pénzreform (pénzrontás) ötletgazdája és a korszak vezető pénzügyi szakembere, amihez azonban az alkincstartói tisztség semmilyen formában sem volt szükséges.

Források és irodalom

Levéltári források

MNL = Magyar Nemzeti Levéltár

OL = Országos Levéltár

DF = Diplomatikai Fényképgyűjtemény

DL = Diplomatikai Levéltár

SNA = Slovenský národný archív

Irodalomjegyzék

Adattárak, forráskiadványok

II. Lajos király oklt. = *II. Lajos király oklevelei és levelei 1521–1526. / Regesta litterarum et epistolarum Ludovici secundi regis Hungariae et Bohemiae ab anno 1521 ad annum 1526.* Szerk. és a mutatót összeállította C. TÓTH Norbert. A regesztákat kiadásra előkészítették C. TÓTH Norbert, CSIBA Balázs, GULYÁS László Szabolcs, KÁDAS István, KOVÁCS Viktória, KRUPPA Tamás, LAKATOS Bálint, NEUMANN Tibor, ORSÓS Julianna, PÉTERFI Bence, PITI Ferenc, SIMON Zsolt, SZOVÁK Márton, TUHÁRI Attila, VISEGRÁDI Renáta. (Magyar Történelmi Emlékek. Okmánytárak) ELTE Humán Tudományok Kutatóközpontja Történettudományi Kutatóintézet, Budapest, 2026.

Arch. 1458–1526. I. = C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOS-FALVI Tamás: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. I. Főpapok és bárók.* (Magyar történelmi emlékek. Adattárak) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016.

⁹³ Mohács Magyarországa 22–23.

⁹⁴ WENZEL 1882, 28.

⁹⁵ Arch. 1458–1526. I. 134–135.

- Arch. 1458–1526. II. = C. TÓTH Norbert – HORVÁTH Richárd – NEUMANN Tibor – PÁLOS-FALVI Tamás – W. KOVÁCS András: *Magyarország világi archontológiája 1458–1526. II. Megyék.* (Magyar történelmi emlékek. Adattárak) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2017.
- Brüsseli okmt. II. = HATVANI Mihály: *Magyar történelmi okmánytár, a brüsseli országos levéltárból és a burgundi könyvtárból I. (1441–1538), II. 1538–1553.* (Monumenta Hungariae historica. Diplomataria 1–2.) Pest, 1857–1858.
- Dernschwam = A beszercebányai középső-, másként kamaraházra vonatkozó, továbbá a Magyar Királyságban végbement egyéb események leírásának Hans Dernschwam, a Fugger urak egykori faktora által készített kivonata 1563. In: *Hans Dernschwam: Erdély – Beszercebánya – Törökországi útinapló.* Közreadja TARDY Lajos. Európa, Budapest, 1984.
- Dokumenty k banickemu = *Dokumenty k banickemu povstaniu na Slovensku, 1525–1526.* Na vydanie pripravil Peter RATKOŠ. (Slovenský historický archív. Zväzok, 1.) Bratislava, 1957.
- Héber kútforrások = SPITZER, Shlomo J. – KOMORÓCZY Géza: *Héber kútforrások Magyarországra és a magyarországi zsidóság történetéhez a kezdetektől 1686-ig.* (Hungarica Judaica 16.) Budapest, 2003.
- Istvánffy = *Istvánffy Miklós Magyarok dolgairól írt históriája Tállyai Pál XVII. századi fordításában.* I/1. Sajtó alá rendezte Benits Péter. (Történelmi források I.) Budapest, 2001.
- Kronológia = *Magyarország történeti kronológiája I. A kezdetektől 1526-ig.* Szerk. SOLYMOSSI László. Budapest, 1981.
- LRL = *Libri rationum Ludovici secundi regis Hungariae annis 1525 et 1526 denotati atque breves rationes Mariae reginae de annis 1524–1527 compositae.* Edidit Norbert C. TÓTH. (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak) Budapest, 2025.
- Magyar–Zsidó oklt. = *Magyar–Zsidó oklevéltár. Monumenta Hungariae Judaica, I–XI.* Gyűjtötte és összeállította, valamint bevezetéssel, pénz- és kamatszámítással és glossariummal ellátta FRISS Ármin, MANDL Bernát, KOVÁCS Ferenc, GRÜNVALD Fülöp, SCHEIBER Sándor. Budapest, 1903–1968.
- Mohács Magyarországa = *Mohács Magyarországa. Báró Burgio pápai követ jelentései.* Ford. BARTONIEK Emma. Budapest, 1926.
- MVH II/1. = *Monumenta Vaticana historiam regni Hungariae illustrantia. Vatikáni magyar okirattár. II/1. Relationes oratorum pontificiorum. Magyarországi pápai követek jelentései 1524–1526.* Kiad. FRAKNÓI Vilmos. Budapest, 1884. (Reprint: Budapest, 2001.)
- Örök Mohács = *Örök Mohács: szövegek és értelmezések.* Szerk. B. SZABÓ János, FARKAS Gábor Farkas. (Mohács 1526–2026. Rekonstrukció és emlékezet.) Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020.
- RPRH = NEUMANN Tibor: *Registrum proventuum regni Hungariae. A Magyar Királyság kincstartójának számadáskönyve (1494–1495).* (Magyar történelmi emlékek. Okmánytárak) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2019.

Szakirodalom

- BÓNIS 1965 = BÓNIS, György: Ständischen Finanzwesen in Ungarn im frühen 16. Jahrhundert. In: *Nouvelles études historique publiées a l' occasion du XIIe Congres International des Sciences Historiques par la Commission Nationale des Historiens Hongrois. I.* Budapest, 1965. 83–103.
- BUZA 2015 = BUZA János: A Dunába vetett vonópad. Adalék a Mohács előtti Magyarország pénzveréséhez. *Történelmi Szemle* 57. (2015) 281–298.

- GYÖNGYÖSSY 2017a = GYÖNGYÖSSY Márton: Az archontológiakészítés lehetőségeiről és határaitól. Esettanulmány Szerencsés Imre alkincstartó kapcsán. *Történeti Muzeológiai Szemle* 15. (2017) 143–149.
- GYÖNGYÖSSY 2017b = GYÖNGYÖSSY Márton: II. Lajos legendás alkincstartója, Szerencsés Imre és a moneta nova. *Századok* 151. (2017) 607–644.
- GYÖNGYÖSSY 2018 = GYÖNGYÖSSY Márton: Moneta nova. II. Lajos sikertelen pénzreformjának rövid története az újabb kutatások tükrében. In: *A fiatal középkoros régészek VIII. konferenciájának tanulmánykötete*. (Petőfi Irodalmi Múzeum – Kazinczy Ferenc Múzeum, Sátoraljaújhely, 2016. november 17–19.) Szerk. RINGER István. Sátoraljaújhely, 2018. 371–383.
- HARASZTI 2005 = HARASZTI György: Az „igazi” Fortunatus. *Történelmi Szemle* 47. (2005) 221–239.
- HERMANN 1975 = HERMANN Zsuzsanna: Államháztartás és a pénz értéke a Mohács előtti Magyarországon. (Megjegyzések Thurzó Elek költségvetési előirányzatához) *Századok* 109. (1975) 301–336.
- KENYERES 2008 = KENYERES István: *Uradalmak és végváarak. A kamarai birtokok és a törökellenes határvédelem a 16. századi Magyar Királyságban*. Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2008.
- KOVACHICH 1807 = KOVACHICH, Martinus Georgius: *Supplementum ad Vestigia comitiorum apud Hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. III*. Budae, 1807.
- KUBINYI 1957 = KUBINYI András: A kincstári személyzet a XV. század második felében. *Tanulmányok Budapest Múltjából* 12. (1957) 25–49.
- KUBINYI 1958 = KUBINYI András: A királyi kincstartók oklevéladó működése Mátyástól Mohácsig. *Levéltári Közlemények* 28. (1958) 35–60.
- KUBINYI 1999 = KUBINYI András: Szalkai László esztergomi érsek politikai szereplése. In: *Főpapok, egyházi intézmények és vallásosság a középkori Magyarországon*. Budapest, 1999. (METEM könyvek 22.) 147–160.
- KUBINYI 2009a = KUBINYI András: Budai kereskedők udvari szállításai a Jagelló-korban. In: *Tanulmányok Budapest középkori történetéről. I.* (Várostarténeti tanulmányok 11/1.) Budapest, 2009. 337–359.
- KUBINYI 2009b = KUBINYI András: Országgyűlési küzdelmek Magyarországon 1523–1525-ben. In: *„Honoris causa”. Tanulmányok Engel Pál emlékére*. Szerk. NEUMANN Tibor és RÁCZ György. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 40. – *Analecta Mediaevalia* III.) MTA TTI – PPKE BTK, Budapest–Piliscsaba, 2009. 125–148.
- SOÓS 2013–2014 = SOÓS Ferenc: A középkori Magyarország gazdasági- és pénzügyigazgatási tisztségviselői. *Numizmatikai Közöny* 112–113. (2013–2014) 81–124.
- SZABÓ 1909 = SZABÓ Dezső: *A magyar országgyűlések története II. Lajos korában*. Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága, Budapest, 1909.
- SZARKA 2024 = SZARKA József: „Mint Iskariót a tizenkettőből” Szegi Dóci János életrajza. In: *„Királyi házunk népe” Királyi és királynéi udvartartás a középkor végén*. Szerk. NEUMANN Tibor. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések) Budapest, 2024. 683–714.
- C. TÓTH 2016 = C. TÓTH Norbert: A Magyar Királyság 1522. évi költségvetése. In: *Pénz, posztó, piac. Gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról*. Szerk. WEISZ Boglárka. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések) MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Budapest, 2016. 83–148.
- WENZEL 1882 = WENZEL Gusztáv: *A Fuggerek jelentősége Magyarországon történetében*. Budapest, 1882.